

Det er et bilde av ...

I mål etter ti år med Quisling

Denne høsten er det 50 år siden de norske jødene ble sendt til tyskernes tilintetgjørelsesleirer. Historikeren Hans Fredrik Dahl, forfatter av den til nå mest omfattende biografi om Vidkun Quisling, mener at Quisling ikke visste noe om den skjebne som ventet dem. Også Quisling trodde at jødene skulle settes til jordbruksarbeid i Polen. Men snart gikk det rykter blant NS-lederne om at jødene var blitt likvidert. Quisling må ha hørt ryktene. Men han trodde ikke på dem. Ikke han heller.

Quisling var ikke pådriveren i SS-aksjonen mot jødene, fortsetter Dahl. På den andre siden var den norske færen påviselig tilhenger av deportasjonstanken, og dermed kunne tyskerne si at Quisling sto bak.

Aschehoug forlag presenterte i går andre og avsluttende bind i Hans Fredrik Dahls meget omfattende Quisling-biografi; «En fører for fall», og på pressekonferansen — lagt til hotell Continental, hvor Quisling losjerte hin forræderske 9. april 1940 — fikk Dahl støtte av den gamle statsviter Jens A. Christophersen: Man har sagt at folk måtte jo kjenne til det som skjedde, og man har forutsatt at Quisling visste. Men den nyeste forskningen stadfester at så å si hele den vestlige verden IKKE ante. Eller ikke trodde det som ble påstått. Christophersen beskrev Quisling som del av denne «taushetens konspirasjon».

Hovedbindet

Med annet bind avslutter Dahl ti års arbeid. Dette er hovedbindet, med noter og bibliografi nesten 750 sider. Bind en, litt kortere, brakte fremstillingen opp til 1939-40, og grundigheten der kunne bare begrunnes med Quislings karriere etter det tyske angrepet på Norge, temaet i siste bind.

Det er den største Quisling-biografien hittil og ifølge forlaget en av de mest omfattende biografiene på norsk. Aschehoug konstaterte videre at det i går holdt årets best besøkte pressekonferanse. Det er også internasjonal interesse for Dahls bok, i en ettbindsversjon.

Mye ubrukt materiale

Dahl la igjen vekt på at han har gjennomgått mye hittil ukjent eller ubrukt

BØKER

Hans Fredrik Dahl; Quisling — fører for fall

De to psykopatene

Det er en annen og adskillig mindre vitenskapelig forfatter som har gitt det mest sannsynlige svaret. Haakon Lie, da

svæpelling av den ondeste og mest altomfattende makt som norske borgere har vært utsatt for. Likevel er han den forfulgte, den som behandles svært. Haakon Lie, da

utrydde prester og lærere (joda, Quisling var i krig mot disse farlige menneskene!) har strandet, tyskerne (dvs. Terboven) fryder seg. Men en ny siste melder seg: De 1400

Quisling. I Norge behøver ikke tyskerne finne medskyldige. Quisling tar beredvillig og nesten begjærlig på seg oppgaven. Akkurat som han uten skrupler lar politifullmektig

Det har til tider bygget seg opp en myte om en norsk NS-front mot tyskerne og deres norske leiesvenner, særlig i SS-uniform, og med den umenneskelige Terboven som

faktisk noen av nazistene som med tross og stolthet stod fast ved det de hadde gjort. En av dem var den beskjedne redaktør i Nygårdsgaten, som pådro seg minst et par år ekstra ved

essen, den uhyggelige medisinske eksperimentering med den tiltaite i prosessens mest kritiske fase. Et pressekorps som omsider fikk gjort sin innsats i motstandskampen, det

SCAN FOTO ODD-STEINAR TOLLERSEN

FERDIG. Hans Fredrik Dahl kunne i går presentere andre og siste bind i sitt omfattende verk om Vidkun Quisling.

materiale, både i tyske arkiver og i Norge, hvor Dahl har fått tilgang til møteprotokoller man antok var gått tapt. De forteller om det indre liv i Nasjonal Samling. Når Dahl hadde valgt å belemre leserne med to bind om Quisling, var det for å presentere ham uten det lag av oppfatninger og dommer som har omgitt NS-lederen siden krigens dager.

— Jeg er blitt anklaget for å være for snill med Quisling. Og har man den oppfatning at Quisling i alt og ett er kritikkverdig, kan man la være å lese boken. Og mange vil gjøre det. Jeg mener at Quisling krever samme behandling (av en historiker) som enhver annen norsk partileder.

Men kilder til Quislings indre liv i krigsårene finnes det lite av. Han skrev ikke dagbok. Da gjenstår hans manuskripter og taler. De siste ble redigert

sammen i fire bind utgitt av NS-styret, men Dahl har benyttet de ufrisererte tallene slik de er bevart i NRKs lydarkiv.

Ny forståelse

Hva er nytt i Dahls bok? Selv svarer forfatteren at studiet av talene og manuskriptene har gitt ham en annen forståelse og rokket ved endel sannheter.

Dahl tar samtidig opp et punkt som berører synet på forræderiet:

— Quislings subjektive prosjekt for Europa hadde én karakter, det prosjekt han ble dømt for var et annet. Quisling ble dømt for å ville gjøre Norge til et lydrike under Tyskland, men det hadde han vitteleg ikke forsokt. Hans Europa var et annet, og typisk for den første planen han forela Hitler er det at den nærmest skisserer et Maastricht-Europa, sa Dahl med en karakteristisk spissformulering.

Det Quisling holdt frem for Hitler på slutten av krigen var snarere «Europa før unionsavtalen», tilføyde Dahl. Her var det foregått en utvikling i Quislings syn, over til et løsere Europa. X

Forræder? T

Var Quisling en forræder? Ja, svarte Dahl. Det tilkommer ikke en privatperson å fremkaste slike prosjekt — på den måten — for lederen av Europas dominerende stat. Her lå det grenseoverskridende, lands- og høviorræderiet.

Det utløste følgende uventede spørsmål fra venstresidens veteran Trygve Bull: Bor en historiker bruke et ord som forræder? Det vil være en vanlig konstatering at en revolusjon er berettiget om den lykkes. En forræder som lykkes, vil han ikke gå inn i historien som en helt?

Plagiat?

OSLO: Det kom til et intermessio da Aschehoug forlag i går presenterte andre bind av Hans Fredrik Dahls Quisling-biografi. I salen sto Sven Erik Dahl opp og introduserte seg som «den virkelige Dahl». Han hadde i 1980-årene selv skrevet en Quisling-bok. Den var blitt refuset av Aschehoug, men Dahl hevdet at forlaget hadde tatt en kopi av manuskriptet og at denne ikke var sendt i retur.

Sven Erik Dahl viste til at Hans Fredrik Dahl heit opp til 1980-årene hadde tilkjennegitt et annet syn på Vidkun Quisling enn det han nå hadde, og spurte hvorfor han gjennomgikk denne raske omvendingen midt på 80-tallet. Sven Erik Dahl mente å kjenne igjen tanker og opplegg fra sin egen bok og brukte ord som kopi og indirekte plagiat; en påfallende overensstemmelse.

Hans Fredrik Dahl erkjente at han har skiftet syn på Quisling, men svarte ellers at han vanskelig kunne plagiere et manuskript han ikke kjente. William Nygård bekreftet på vegne av forlaget at Hans Fredrik Dahl ikke hadde sett det andre manuset.

GEORG ØVSTHUS

— Jeg hadde aldri trodd at Bull skulle anklage meg for å være for slem med Quisling, repliserte Dahl, som støttet seg til Quisling selv når han i boken anvender ordet forræderi. Quisling opererer med begrepet i forbindelse med de alliertes utsikt til å vinne krigen: Seierherren avgjør.

Dahls bok blir også stående som boken om Quisling, hevdet Jens A. Christophersen, og det skulle man vel tro etter to mursteinsbind. Det nye og originale i boken fant Christophersen for øvrig mer i fotnotene, det når ikke direkte frem til leseren. Han må lete.

Dahl delte ikke Christophersens optimisme. Han nevnte den betydningen åpningen av arkivene i Moskva kan få for synet på den norske okkupasjonshistorien. Mange tyske arkiv forsvant østover etter 1945.

GEORG ØVSTHUS

Quisling? Og navnet var...?

Handwritten notes and signatures in the right margin, including a date '1940' and a name 'Dahl'.

102651

Quisling? Og navnet var...?

BØKER

Hans Fredrik Dahl:
Quisling — fører for fall
Aschehoug

En formiddag i april 1945 sitter Bergens Tidendes nazistiske redaktør Vidkun Nitter Schreiner på sitt kontor i Nygårdsgaten 5 og venter på dagens avis. Han benytter ventetiden til å skrive et langt brev til en trosfelle — kampfielle som det het — i det nazistyrte Pressedirektoratet.

Vidkun Nitter Schreiner er gammel-nazist. Men han er en mann med mange sympatiske trekk: Han er menneskelig, han er anstendig i uanstendighetens ulvetid, han bærer sitt ansvar med verdighet, og han er redaktør og avismann i den grad at NS-furien Ellen Schmitler, pressesjef for Vestlandet, aldri våger å nærme seg Bergens Tidende. Andre nazister i Bergen mistenker ham for å ta sikte på en jobb i Bergens Tidende etter krigen (1).

Hans brev er et enestående vitnesbyrd, fordi det er skrevet mellom partifeller, åpenhjertig og bittert. Alt gikk galt, og alt var egen skyld, Schreiners skyld, partiets skyld, og deres onde ånd, Terbovens skyld. Bare en er utenfor skyld og bitterhet: Føreren, Vidkun Quisling. Men der er også brevetets nødor:

— Hvorfor er det ikke kommet et ord fra Føreren på mange måneder? Det behøver ikke være genialt, men et livstegn, en kveik, en styrke i trengselens tid! skriver den ensomme, omgitt av fiender og motstandere i den avis som han er påtvunget.

Gåten var støtten

Hvis gåten Quisling, som forsvareren Henrik Bergh sa under prosessen i 1945, hvis gåten Quisling overhodet fantes, måtte den ligge i dette: Hvorfor og hvordan kunne noen titusener kampfeller, partifeller, tilhengere holde fast ved denne mannen til den siste, bitre ende — da Quisling ikke hadde annet enn taushet og unnfalleshet å by sine egne?

Hans Fredrik Dahl bruker 600 sider tekst og et femtital sider noter og henvisninger på å gi svarene. Så grundig og så vel dokumentert er dette andre bindet, at det finnes ingen andre svar enn de Dahl har å gi. Men minst av alt kan de forklare gåten om tilhengers trofasthet.

De to psykopatene

Det er en annen og adskillig mindre vitenskapelig forfatter som har gitt det mest sannsynlige svaret, Haakon Lie, da han i fjor kom med boken om Tranmøl.

— Norge har hatt to politiske psykopater. Den ene av dem er Vidkun Quisling, sa Haakon Lie. Det er lettvisnok å bruke denne merkelapp, men i litt utvidet betydning kan det stemme når personen Quisling skal oppsummeres. Personen, ikke personligheten Quisling — fordi Hans Fredrik Dahls 600 sider om forræderen Vidkun Quisling aldri gir antydning om noen dybder under den overflaten som Norge og verden kunne se fra 9. april 1940 til 8. mai 1945.

Om Vidkun Quisling var noen, så var det Peer Gynt i Knappetøperens hånd: Løken, der man skrellet av lag etter lag, uten å finne noen kjerne.

Desertøren Quisling

I ettertid virker det som en bitende ironi at prosessen mot Quisling ettersommeren 1945 — og den var så visst ikke plettfri! — egentlig var helt unødvendig. Krigsrett, kanskje standrett etter den militære straffeloven fra før krigen hadde vært rikelig nok for en dødsdom. Det var egentlig en for stor ære mot major Quisling å la ham få en rettsak av de dimensjoner Norge faktisk kostet på ham.

Hans Fredrik Dahls krigsbiografi er en bekreftelsens bok, i den forstand at han gir en solid dokumentasjon av at det bildet ikke minst Quisling selv tegnet av seg i velmaktsdagene, det står for ettertidens og historiens dom. Quisling var forræderen, han var quislingen, ved Vidkun Abraham Lauritz Jonsson som fornavn.

Det uhyggeligste ligger i noe som nesten er en overbekreftelse. Når Hitler etter det forvirrede møte med Quisling og Hagelin gir ordre om at Studie Nord skal lages, blir Quisling forevist noe av det kårtematerialet tyskerne har til planleggingen. Den norske offiser gir øyeblikkelig og beredvillig sin vurdering: Kartene er foreldede og unøyaktige, ikke slik, men slik er det ... også teknisk er han blitt forræder og spion mot eget land.

Men psykopat, i en halvveis politisk betydning av ordet? Joda, Quisling har svært lite personlig makt, men han er en

avspenning av den ondes, og mest altomfattende makt som norske borgere har vært utsatt for. Likevel er han den forfulgte, den som behandles urettferdig av onde motstandere, som egentlig ikke gjør annet enn å forsvare seg.

Hevn over svenskene

På slutten av krigen maser han på tyskerne om at de må gjøre invasjon i Sverige, og han gir militære råd om punkter og ruter. Grunnen er i all hovedsak at svensk presse har skrevet ondt om ham, og at landet har tatt imot tusener av nordmenn som står ham imot.

Virkelig uhyggelig blir bildet i 1942. Hans forsøk på å

utrydde prester og lærere (joda, Quisling var i krig mot disse farlige menneskene!) har strandet, tyskerne (dvs. Terboven) fryder seg. Men en ny sjanse melder seg: De 1400 norske jødene. Her er det så visst ikke tale om en fersk norsk ministerpresident som vil skåne sine medborgere. Han reiser land og strand rundt, han drar til og med til Tyskland, og holder taler så jødefiendtlige at selv tyskerne blir overrasket. Hans statspolitikk er mer enn kapabelt til å ta seg av denne jobben på norsk jord.

Jødene sier selv bittert at forskjellen på de danske og de norske jødene er

Quisling. I Norge behøver vi tyskerne finne medskyldige, Quisling tar beredvillig og nesten begjærlig på seg oppgaven. Akkurat som han uten skrupler lar politifilmektig Eilifsen bli skutt etter en lov han selv har laget, akkurat som han skaper en NS folkeordstol som konkurrerer med tyskernes SS og Politirett som dødsdomsautomat.

Det er ikke tyskerne som krever av ham at uvillige nordmenn skal sendes til fronten. Det er han som trygler, ber og maser om tysk godkjenning for å kidnappe norsk ungdom inn i tysk frontlinje gjennom arbeidsmobilisering.

Det har til tider vært seg opp en myte om en norsk NS-front mot tyskerne og deres norske leiesvenner, særlig i SS-uniform, og med den umenneskelige Terboven som den anstendige Quislings motpart. En viss kjerne av sannhet finnes, men Hans Fredrik Dahl påviser noe overraskende at den ene av NS-regjeringens uhyrlige bergensere, Albert Viljam Hagelin, var langt mer norsk i denne kampen enn Quisling var. Quisling var beredt til det meste som Terboven faktisk gjorde, ulykken, sett fra Quislings side, var at Terboven slapp til. Quisling ikke.

Da krigen var slutt, var det

faktisk noen av nazistene som med tross og stolthet stod fast ved det de hadde gjort. En av dem var den beskjedne redaktør i Nygårdsgaten, som pådro seg minst et par år ekstra ved sin halsstarrighet. Forbildet, Quisling, gjorde det aldri. Han benektet, han husket ikke, han gjentok til stadighet at det ikke var på den måten.

Overdige overgrep

Det eneste snev av forsonende trekk som ligger over Hans Fredrik Dahls biografi, er skildringen av de overgrep som utvilsomt fant sted under prosessen mot Quisling. Lagmann Solems tilstedesettelse av

prosessen, den uhyggelige medisinske eksperimentering med den tiltalte i prosessens mest kritiske fase, et pressekorps som omsider fikk gjort sin innsats i motstandskampen, det gir et i det minste et skjær av dårlig samvittighet hos dem, som stod på den rette siden.

Første bind av Dahls Quislingbiografi kunne gi en ordanelse om en biograf som gjør sitt objekt mer interessant og betydelig enn stoffet gir dekning for. Annet og avgjørende bind river sløret til side. Dette er fortellingen om den første og verste quisling. Dessverre ble han ikke den eneste og siste.

KJARTAN RODLAND 33

Uah
den
mat
led
hvil
de
Rog
han